

שחיטת קורבנות על ידי זר בשבת

- א. פתיחה
- ב. דברי רש"י בסוגיית זר ששימש בשבת
- ג. דברי המאירי וקורבן העדה
- ד. דברי הרא"ש בתשובה
- ה. דברי רבינו חיים פלטיאל
- ו. הוכחת הנצי"ב ממספר מקדשי ידיים ורגליים בכיור שלא כלל את השוחט
- ז. דברי ערוך השולחן
- ח. דברי הרש"ש בעניין עבודת חלל בשבת
- ט. סיכום ומסקנות

א. פתיחה

הלכה ידועה ומוסכמת היא ששחיטת קורבנות בזר כשרה (יומא כז ע"א ועוד). כן כתב להלכה הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ט, ו; הל' מעשה הקרבנות ה, א; הל' פסולי המוקדשין א, א), וכן כתבו גם שאר הראשונים במקומות רבים.¹ הלכה נוספת שגם היא ידועה ומסוכמת, היא שקורבנות שקבוע להם זמן דוחים שבת (תמורה יד ע"א ועוד רבים). מלאכות השבת העיקריות שנדחות הן שחיטה והבערה, שקיימות באופן מובנה בכל קורבן.² לאור זאת, היה מתבקש שגם שחיטת קורבנות אלו בשבת תהיה כשרה לכתחילה בזר, אך מכמה מקורות נראה שלא הוכשרה שחיטת זר אלא בחול ולא בשבת.

אף ששחיטת זר כשרה לכתחילה, מתואר במשנה (יומא ב, ג) פיס קבוע של הכוהנים על שחיטת התמיד: "הפיס השני: מי שוחט מי זורק", ומכך עולה שבפועל הכוהנים הם ששחטו. מקורות נוספים בחז"ל ובראשונים מלמדים על כך שכוהנים הם ששחטו ולא

1. ראו סיכום ופירוט, בספר תורת הזר במקדש (פרק ח).
2. לפי הגמרא (שבת כ, א), המקור להיתר הקטרת אימורים בשבת הוא דרשת הכתוב (שמות לה, ג): "לא תבערו אש בכל משבתיכם", שמכך למדו: "קרא כי אתא – למישרי אברים ופדרים הוא דאתא". נראה שהדרשה נצרכת משום שאימורים קרבים כל הלילה, ולכן אין בקביעה שהקרבנות דוחים שבת כדי להכריח שגם הקטרת האימורים תיעשה בשבת. במקום אחר (מנחות עב, א) נימקו את דחיית שבת להקטרת האימורין בכך שחביבה מצווה בשעתה, ונימוק זה הובא גם ברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד, ג). ויעוין בעבודה ברורה (כריתות ח"ב סי' יד), שהאריך לדון בשילוח השעיר לעזאזל בשבת לאור דברי הגמרא במנחות. בגמרא (יומא מו, א) נאסרה הקטרת אברי חול בשבת, ויעוין בזה בהרחבה בשערי היכל (יומא מערכה קז עמ' רלב).

זרים,³ וכמה ראשונים אף כתבו שלכתחילה יש לשחוט את התמיד (או את כלל קורבנות הציבור) בכוהן ולא בזר: ריטב"א (יומא כה ע"א ד"ה הראש), מאירי (יומא כה ע"א ד"ה אמר המאירי ארבע; לא ע"ב ד"ה ולמדת; מב ע"א ד"ה שחיטת) ופירוש ריקנאטי על התורה (שמות כט, ב). נראה אפוא שבכלל מטלות הכהונים ותפקידיהם נמצאת גם שחיטת התמיד, אף שהדבר לא נאמר במפורש בתורה. הבנה זו מחזקת את הצורך לברר האם שחיטת זר כשרה גם בשבת.

ב. דברי רש"י בסוגיית זר ששימש בשבת

הגמרא (יבמות לג ע"ב) דנה האם זר שעבד במקדש בשבת עובר רק משום זרות או גם משום עבודה בשבת, ובכלל הדברים נאמר: "במאי? אי בשחיטה, שחיטה בזר כשרה", ופירש רש"י: "שחיטה בזר כשרה – ואין כאן זרות". בעקבות זאת, כתב שער המלך (הל' ביאת המקדש ו, י סד"ה כהן): "נראה מדבריו דמשום שבת מחייב, אף על גב דשחיטה בזר כשרה". וכן כתב הרש"ש (יבמות שם) בהרחבה:

משמע אבל איסור שבת מיהא איכא, דלא הותרה במקדש אלא לכהנים בלבד, כדאמר ר' חייא לעיל (לב ע"ב), אבל לא לזרים, אפילו בשחיטה שכשרים לה. וכמה מקומות בסנהדרין (נא): היא כיון דלא אישתריא שבת לגבה כו'. ומכל מקום, בדעבד שחיטתן כשרה, כדמוכח למ"ד ביומא שחיטת פרו בזר כשרה, ויום הכיפורים שוה לשבת בזה. וראיתי בתשובת חכם צבי, סי' מ"ד, שהגיה בלשון הרא"ש בתשובה שהעתיק שם, וז"ל: האי ושוחט כו' לאו דווקא כו', עיין שם. מוכח דפשיטא ליה שיוכל זר לשחוט לכתחלה אפי' בשבת, וקצת משמע כן בסוף פרק תמיד נשחט, במשנה, דתנן התם: שחט ישראל כו' כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת. ואולי יש לומר דפסח שאני, דלכתחלה מצות השחיטה בבעלים, כדאיתא שם (פסחים ז ע"ב). וצ"ע בזה.

שער המלך והרש"ש דייקו ממה שכתב רש"י שאין כאן זרות, שאיסור שבת יש בשחיטת זר. כדבריהם כתבו גם הבית מאיר (יבמות שם⁴) והבית הלוי (ב, ט ד"ה ואין לדחות⁵)

3. מקורות אלה נאספו בספר מדת הקדש (הוכברג; סי' א אות ג-ה עמ' ב-1) ובספר גבורת אריאל (חכם צדק; זבחים סי' ג אות ה עמ' כח-כט).

4. הבית מאיר התקשה ותיירץ: "וצ"ע, למה אחרי ששחיטה כשירה בזר, וקרנן צבור הוא דדחי שבת – לידחי נמי לגבי שחיטה אף בזר. ועל כרחך, דזר כיון דלא אפשר לו לגמור העבודה, דהיינו הזריקה, מפני הזרות – תו לא אשתרי שבת לגביה אף לגבי השחיטה". ולכאורה הסברו אינו ברור כל כך, וצריך פירוש לפירושו: מהיכא תיתי שהיתר השחיטה יותנה ביכולת לבצע בעצמו את הזריקה. והבית מאיר לשיטתו המשיך וחדש שמוהל שאינו בקי בפריעה אינו רשאי לבצע את החיתוך. ויעוין במה שהעיר על כך הרב מרקוס דלהלן.

5. והביא מכך הוכחה לחילוקו בין כהן ששוחט, שהוא 'שלוחא דרחמנא', לזר ששוחט, שאינו 'שלוחא דרחמנא', יעו"ש. ויש לדון בדבריו, ואכמ"ל.

והגרי"פ פערלא (על סהמ"צ לרס"ג, עשה קי-קיב ד"ה ומעתה), וכן כתב בהרחבה בספר יש סדר למשנה (יומא ג, ד).

אחרונים רבים דחו את הדיוק הזה, והסבירו שמכיוון שאין זרות, ומכיוון שהשחיטה כשרה (ואף הרש"ש מודה לכך לפחות בדיעבד), הרי שאין בינה ובין שחיטת כוהן ולא כלום, ושתייהן דוחות שבת לכתחילה. כן כתבו החיד"א (שו"ת יוסף אומץ סי' נג ד"ה אם זר), יד דוד (זינצהיים; יבמות שם ד"ה שחיטה), בית יצחק (שמלקיס; או"ח סו"ס יב ד"ה בשולי המכתב), דברי יחזקאל (סי' כב ד"ה וכיו"ב), גליוני הש"ס (ענגיל; סנהדרין נא ע"א בסוף ד"ה סד"א איהו), חזו"א (יבמות סי' קלד על דף לג ע"ב רש"י ד"ה שחיטה, ויעו"ש שהרחיב בזה והביא כמה ראיות⁶), ואילת השחר (שטינמן; יבמות שם על רש"י ד"ה שחיטה).

אף הערוך לנר (על רש"י ד"ה שחיטה) תמה על שער המלך, אך לא הציע את הפירוש הנ"ל בדברי רש"י, אלא האריך בדרך אחרת, ובסוף דבריו נשאר בצריך עיון. אף בשיעורי ר' דוד פוברסקי (יבמות שם אות קנט) הקשה על הרש"ש, ונשאר בצ"ע. אף ההדרת קודש (הל' מעשה הקרבנות ה, א בחיבת הקודש ד"ה ששחיתת, עמ' קסז-קסח) נטה להסכים לחזו"א וסיעתו, והסתייג מחידוש הרש"ש ומההסברים השונים שהוצעו לו (בין היתר: שרק 'ציווי' דוחה את השבת, והציווי נמסר לכוהנים בלבד; או שרק 'עבודה' דוחה שבת, ועבודה שייכת רק בכוהנים⁸), יעוין שם שהאריך בזה. ויעוין עוד במה שהעיר הרב עמיחי מרקוס (בעניין שחיטה בזר, ניות ברמה ד [תשע"ב] עמ' לב-לג) על הרש"ש וסיעתו, ועל ההסברים שהוצעו לחידוש הרש"ש. ויעוין עוד לגר"א נבנצל (ביצחק יקרא על הש"ס סי' ח), שקיבל את הדיוק בדברי רש"י, אך הרבה להקשות עליו.

6. וזה לשונו: "אין כונת רש"י דאיסור שבת איכא, אלא כונתו ז"ל דאין כאן איסור זרות וממילא אין כאן איסור שבת, וכן מבואר יומא מ"ב א', דאיכא מאן דמכשר שחיטת פרו בזר ומשמע לכתחלה, דכיון דכשרה בזר אין כאן איסור יוה"ר, וכן מבואר במתני' פסחים ס"ד א', דקתני שוחט ישראל וקתני כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת כו', ומשמע דשאר שינוי ליכא, והרש"ש ז"ל בהגהותיו סמך על לשון רש"י לומר דאיסור שבת איכא, ופי' הא דשחיתת פרו בזר כשרה היינו דכשר דיעבד וחייב חטאת ובמזיד כרת, ולא משמע כן בסתימת הגמ' ולא בלשון הגמ' אלא לכתחלה קאמר, ומה שסמך בלשון הגמ' סנהדרין נ"א א' היא דלא אשתריא שבת לגבה, ע"כ לענין הקטרה קאמר, דבכהנים הותרה שחיטה ובהקטרה ובאשה לא הותרה הקטרה, דהא בפסח תנן במתני' דהותרה שחיטה בזר, והוא הדין אשה, וכן מוכן מהא דתנן יומא ל"א ב' ומירק אחר שחיטה על ידו, ואם איתא דלא הותרה יום הכיפורים בשחיטה אלא בזה שמחויב בעבודת הקרבן, הדין נותן דגם כהן הדיוט אסור לשחוט כדאמר בסוגין למ"ד שחיתת פרו בזר פסולה דגם כהן הדיוט יש בו משום זרות, ואם שחט חייב חטאת, ואם כן, איך הותר המירוק באחר. וכי תימא דלאחר שחיתת רוב סימנים לית בה משום חובל, זה אינו לפי מש"כ חזו"א או"ח מועד סי' ס"ב ס"ק כ"ה ויו"ד סי' רי"ד לוף קכ"א ב' ד"ה והרובעה". עכ"ל החזו"א.

7. כן כתב שם בשם הגר"מ, והכוונה לגר"מ שטיינברג.

8. כן כתב שם בשם ר' מרדכי קאלינא בספר מכתבי תורה (סי' קד סד"ה הבאתי).

ג. דברי המאירי וקרבת העדה

המאירי (יבמות שם ד"ה זה) כתב במפורש על שחיטת זר: "ואין כאן חיוב שבת", ויפה פירושו של ראשונים.⁹ כן כתב גם בקרבן העדה (שבת ב, ה ד"ה ופריך והרי), בביאור דברי הירושלמי שקרובים לדברי הבבלי ביבמות, וזה לשונו: "והרי שחיטה בזר כשירה – נמצא שעבודתו כשירה, והרי הוא בשחיטה ככהן, ומותר לשחוט".

ד. דברי הרא"ש בתשובה

בשו"ת הרא"ש (פב, א), דן בשאלת יוחסין מסוימת, ובתוך דיונו כתב: "זאם הוא זכר – מקריב על גבי המזבח, ושוחט ומבעיר בשבת". בגליוני הש"ס דייק מזה, שסתם אדם אינו שוחט קורבנות בשבת. ואולם, כבר הביא שם את מה שכתב החכם צבי: "האי 'ושוחט' דנקיט הרא"ש, לאו דוקא, דהא משנתינו היא שהשחיטה כשרה בזרים בנשים ועבדים וכו', אלא רוצה לומר מקטיר ומבעיר", וכן נראה עיקר, אף שיש בדבר מעט דוחק, שיוצא מדברי הרא"ש אינם מדוקדקים.

ה. דברי רבינו חיים פלטיאל

בפירושו רבינו חיים פלטיאל על התורה (ויקרא א, א), הקשה מדוע שלא נלמד את פסול רובע ונרבע בקל וחומר מאתנן זונה ומחיר כלב, שלא נעשתה בהם עבירה ואסורים לגבוה. בכלל דבריו בתירוץ לקושיה זו, כתב:

(זה) [זר] ששחט קדשים בשבת יוכיח, דנעבדה בהם עבירת מיתה, ואפילו הכי הקרבן כשר, דשחיטה בזר כשירה. מיהו, גברא בר קטלא, דלא ניתנה שבת לדחות אצלו, דין לכהנים.

רבינו חיים פלטיאל הוכיח את דבריו מדין שאין לו מקור מפורש, והוא עצמו מצריך הוכחה ומקור. ועוד יש להעיר, שגם הקביעה שהקורבן כשר אינה ברורה. הרש"ש הנ"ל הביא לה מקור מהגמרא ביומא, אך לאמיתו של דבר, אם אכן אסור לזר מדאורייתא לשחוט, הרי שדין שחיטתו בדיעבד כדין שחיטת חולין בשבת, שנפסק שכשרה רק אם שגג ולא אם הזיד, ואפילו בשוגג, אסור לשוחט עצמו לאכול ממנה עד צאת השבת (חולין יד ע"א ורמב"ם הל' שחיטה א, כט ו פירוש המשנה חולין א, א), ואילו רבינו חיים פלטיאל לא חילק בין שוגג למזיד, ומלשונו ('בר קטלא') אף נראה שכלל את המזיד בדבריו, שהרי השוגג אינו נהרג. וצריך עיון. שוב העירני איתמר קורצברג לדברי הרמב"ם (פירוש המשנה חולין א, א):

---

9. הגר"פ פערלא (על סהמ"צ לרס"ג, עשה קי-קיב סד"ה ומעתה) העתיק רק את התחלת דברי המאירי שם, ודייק מדבריו שיש איסור שבת, ולא ברור כיצד נשמט ממנו שמפורש במאירי כמעט בתוך כדי דיבור שאין איסור שבת, וצ"ע.

”ואמרו אף על פי שמתחייב בנפשו, אמר התלמוד שענינו כן: אף על פי שבמיד מתחייב בנפשו, בשוגג שחיטתו כשרה”, ולפי זה ניתן לבאר כך גם את לשון רבינו חיים פלטיאל.

ו. הוכחת הנצי"ב ממספר מקדשי ידיים ורגליים בכיור שלא כלל את השוחט

בברכת הנציב (על המכילתא, יתרו פרשה ז ד"ה מחלליה, עמ' רלח-רלט במהד' תשנ"ז) הוכיח ששחיטת זר כשרה גם בשבת, מהאמור בגמרא (יומא כה ע"ב) שלכיור היו שנים עשר דדים, על מנת לאפשר לשנים עשר העוסקים בתמיד לקדש ידיים ורגליים כאחד, ומבואר בגמרא שהשוחט אינו בכללם. מכך שהשוחט אינו טעון קידוש ידיים ורגליים, ומשמע שאף בשבת – הוכיח הנצי"ב שגם שאר חיובי הכהונה לא נאמרו בו.

ז. דברי ערוך השולחן

כתב ערוה"ש (קדשים מת, יא; וחזר על כך שם עא, א):

ונסתפקתי בכל הני עבודות שהזר מותר בהן ויש בהם אבות מלאכות, כמו שחיטה והפשט העור, אם מותר לו לזר לשחוט את קרבן התמיד בשבת במקדש או להפשיטו, מי אמרינן דדווקא לכהנים שעליהם הוטלה עבודת המקדש התירה תורה להקריב בשבת ולא לזרים, או דילמא כיון דהתורה התירה המלאכות במקדש והזרים כשירים בעבודות אלו מותרים גם הם ככהנים. ונלע"ד שהזר אסור וחייב סקילה, וראיה לזה מהא דאמר ר' חייא ביבמות (לב ע"ב) שבת לכל נאסרה כשהותרה במקדש לכהנים הותרה ולא לזרים ע"ש, הרי מפורש אומר דלזרים לא הותרה שבת במקדש. [וגם בר קפרא שאמרה בלשון אחר על זה לא פליג, וראיה מבעל מום שמביא אח"כ ע"ש].

לכאורה יש להשיב על ראיתו, שכן הגמרא עצמה בהמשך הסוגיה (יבמות לג ע"ב) דנה בקביעה זו ששבת לא הותרה לזרים, ומתייחסת במפורש לשחיטה ומכשירתה בזר, ומחריגתה מכלל דברי ר' חייא שאמר שזר ששימש בשבת חייב שני עונשים, על עבודת זר במקדש ועל חילול שבת. ואם שתיים לא חייב (שהרי בשחיטה הוא לא זר), ואינו בכלל דברי ר' חייא, מנין לנו שאחת חייב? ומפשטות דבריו של ערוה"ש, שלא התייחס לטענה בסיסית זו, משמע קצת שדברי הגמרא הללו לא עמדו לנגד עיניו, והוא הסתמך רק על תחילת הסוגיה ולא על כולה, ואף שקשה לומר כן. וצ"ע.

ח. דברי הרש"ש בעניין עבודת חלל בשבת

הגמרא (קידושין יב ע"ב) דנה בדין שבוייה לבעלה הכוהן, האם מתירים אותה לבעלה במצבים מסוימים כשאומרת שלא נבעלה (אם נבעלה לשובה – אסורה לבעלה הכוהן משום

זונה¹⁰), ונאמר שם שיש חילוק בין החשש ששבוייה נבעלה בשבי – שבה מקלים, לבין החשש לשמועות שהאישה הייתה נשואה לאחר לפני שנישאה בשנית, והיא אשת איש – שבה מחמירים. התוס' (ד"ה אם) העלו אפשרות שהחילוק הוא שאיסור אשת איש הוא איסור מיתה ואיסור שבוייה לכוהן הוא לאו בעלמא, ודחו: "שבוייה נמי פעמים דאיכא איסור מיתה: אם הוא כוהן, ויש לו בן ממנה שהוא חלל, ויעבוד עבודה במזבח בשבת, ובזה יש חיוב מיתה". הרש"ש (קידושין שם) הקשה מהדין המכשיר בדיעבד עבודת חלל, ותירץ על פי דבריו ביבמות, שאמנם עבודת חלל כשרה בדיעבד, אך אין בכך סתירה לחיוב מיתה עליה.

בשיעורי ר' שמואל רוזובסקי (יבמות שם אות דש), הקשה על הרש"ש:

והנה במדרש (פרשת נשא, מ"ר ט ח"י ותנחומא ג) איתא דנואף יכול לעבור על עשרת הדברות, ומפרש התם כגון שנואף ישראל עם אשת כהן והוליד ממנה בן ועבד ע"ג המזבח בשבת, והקשו המפרשים (עיין בעץ יוסף על מדרש תנחומא שם) למה לי למימר שהנואף היה ישראל, והא אפילו אם היה הנואף כהן, מכל מקום הוה ליה הבן ממזר, ואפילו אם אין ממזרות מפקיע מידי כהונה – מכל מקום, פגום מיהא הוי, ופסול לכהונה. ותירצו המפרשים, דאע"פ שפסול לכהונה, מכל מקום חלל שעבד עבודתו כשירה. ומבואר לכאורה דלא כמו שכתב הרש"ש בדעת התוס', דלא הותר איסור שבת אלא לכהנים כשרים ולא לחללים.

ר' שמואל מביא מדרש שאומר שממזר בן של ישראל שעובד על המזבח בשבת עונשו מיתה. מכך שהוציאו את עבודתו של ממזר מזרע כהונה, מוכח שעבודת החלל כשרה בדיעבד, ואם היא כשרה אז אין בזה איסור שבת. יוצא, שאם בדיעבד העבודה כשרה, אין איסור שבת, וזה היפך דברי הרש"ש, שלא רואה קשר בין הדברים. אם כן, נמצאנו למדים שחידוש הרש"ש מוקשה גם מדברי המדרש, לפי פרשניו, שמהם יוצא שגם מי שאסור לו לכתחילה לעבוד, אינו מתחייב על חילול שבת. יש להוסיף שחלל שונה מהותית מזר, שכן עבודת חלל בחול אסורה, ושחיטת זר בחול כשרה, ולכן יש ללמוד מדברי המדרש הללו בק"ו לנידוננו. ובאשר לדברי התוס' – גם אם צדק הרש"ש בהבנת דברי התוס', וגם אם אכן ננקוט כדבריו בנוגע לחלל, אין מזה ראייה לנידוננו. ועכ"פ, מהמדרש, לפי הבנת פרשניו, הוכיח ר' שמואל רוזובסקי שלא כדברי הרש"ש.

10. היא לא אסורה לישראל משום אשת איש שזינתה, כי גם אם נבעלה בשבי זה היה באונס. האיסור הוא רק לכהן, משום 'זונה'.

11. [=פרשה ו אות יב].

ט. סיכום ומסקנות

אף ששחיטת זר כשרה, מדברי חז"ל והראשונים עולה ששחיטת קורבן התמיד נעשתה בקביעות על ידי הכהנים, וכמה ראשונים (ריטב"א, מאירי, ריקנאטי) אף כתבו שכך צריך לנהוג לכתחילה.

עם זאת, אין בדברי חז"ל מקור לחידוש האוסר על זר לשחוט קורבנות בשבת, ונראה שאף מדברי רש"י אין ללמוד כן. היתר לכתחילה לשחיטת זר בשבת מפורש בדברי המאירי, ולכך נוטים רוב האחרונים (החיד"א, בית דוד, בית יצחק, חזו"א, ועוד), וכן משתמע מדברי מדרש רבה ותנחומא, לפי פרשני המדרש ור' שמואל רוזובסקי. אמנם, מלבד השער המלך והרש"ש וסיעתם, שדייקו מרש"י שיש איסור לזר לשחוט לכתחילה, כן כתב מדנפשיה גם רבינו חיים פלטיאל, תלמיד מהר"ם מרוטנבורג, ולא ברור מנין היה הדבר פשוט לו. ערוך השולחן דייק כן מתחילת הסוגיה שבה נכתבו דברי רש"י, ומדבריו משמע קצת שלא ראה את כל הסוגיה.

מכל האמור עולה נטייה ברורה לדעה המתירה לכתחילה שחיטת זר, וייתכן שכך יש להורות, אם יסכימו לכך גדולי ההוראה. אמנם כל עוד לא נפסק כך, יש לחשוש לאיסור תורה, ולהנהיג שחיטה בשבת על ידי כוהן.

על כל פנים ייתכן שכאשר אין אפשרות לשחוט על ידי כוהן וצריך לבחור בין ביטול התמיד והמוסף ובין שחיטה על ידי זר, יש לבחור בשחיטה על ידי זר.

